

Η ΛΑΓΚΑΔΙΝΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ του Παναγιώτη Γκιώκα

Οι Λαγκαδινοίμαστόροι έχουν γίνει ξακουστοί καθώς έχουν δουλέψει σε όλη τη Πελοπόννησο, έχουν περάσει στη Στερεά Ελλάδα ακόμη και σε νησιά. Έχουν χτίσει αμέτρητα πέτρινα κτίρια όπως αρχοντικά, εκκλησίες, σχολεία, γεφύρια και δημόσια κτίρια τα οποία ξεχωρίζουν για την τεχνική και την αρχιτεκτονική τους.

Για να βγάλουν την πέτρα είχαν το λοστάρι τονκασμά και τη βαριά με την οποία την έσπαγαν. Η μεταφορά της πέτρας γινόταν με τα ζώα. Στο κάτω μέρος στο σαμάρι έδεναν ένα σανίδι στη δεξιά πλευρά και ένα στην αριστερή, οριζόντιο και πάνω στις σανίδες στήριζαν και έδεναν γερά τις πέτρες. Τα παιδιά, μαστορόπουλα όπως τα αποκαλούσαν, κουβαλούσαν τις πέτρες στο έργο.

Στη συνέχεια την "αλάφρωναν" με τη βαριά και ταμεγάλα σφυριά και τη δούλευαν ανάλογα με τη χρήση που ταίριαζε στη κάθε μια. Τις πιο καλές πέτρες τις έφτιαχναν αγκωνάρια, αυτές που είχαν μεγάλο μήκος τις έφτιαχναν αμασχαλίτες για τις εσωτερικές γωνίες (αμασχάλες) και επέλεγαν τα παραγκώνια τα οποία πολλές φορές ταμιλοπελέκαγαν όπως τα αγκωνάρια και έπρεπε να είχαν μεγάλο μήκος για να δένει το χτίσιμο. Όλες οι πέτρες έπρεπε να είχαν κάθισμα, δηλαδή το κάτω μέρος που θα πάταγε στη λάσπη έπρεπε να ήταν επίπεδο για να δένει τις πέτρες και να μην έχει χελώνια και κάνει τραμπάλα. Στις γωνίες τα αγκωνάρια τα πρόσεχαν πάρα πολύ, τα γώνιαζαν με ακρίβεια, τα ψιλοπελέκαγαν και ακόμη το άπεργο το έκαναν δυο-τρεις πόντους με πολύ λεπτομερές ψιλό πελέκι σε σχέση με τουπόλοιπο.

Το κονίαμα- λάσπη ήταν το κορασάνι από σπασμένο κεραμίδι και ασβέστη. Πολλές φορές έχτιζαν με σκέτο χώμα αφού το δούλευαν με νερό για να γίνει λάσπη. Όταν το χώμα ήταν στουρναρόχωμα θεωρούνταν πολύ καλής ποιότητας γιατί έδενε καλύτερα. Όταν ήταν αργυλόχωμα-γλίνα ήταν κατώτερης ποιότητας γιατί με τη βροχή η γλίνα έφευγε. Το χώμα το έβγαζαν από το πιοκοντινό σημείο. Στις πιο καλές δουλειές, στις οποίες το απαιτούσαν οι ιδιοκτήτες και πλήρωναν περισσότερο, στο χώμα έβαζαν ασβέστη για να γίνεται πιο ανθεκτικό κονίαμα.

Κατ' αρχάς όλη η δουλειά του χτισίματος γινόταν με τα χέρια. Όταν έβγαζαν τα θεμέλια χρησιμοποιούσαν τον κασμά και το φτυάρι. Όταν ξεκινούσαν το χτίσιμο, γέμιζαν τα θεμέλια σχεδόν όπως-όπως και δεν έβαζαν ράμμα. Μόλις έβγαιναν στην επιφάνεια ξεκινούσαν το χτίσιμο από τις γωνίες. Γώνιαζαν το κτίριο με ακρίβεια, στερέωναν πρώτα τα αγκωνάρια, τα ζύγιαζαν και έδεναν από αυτά τα ράματα. Στη συνέχεια γέμιζαν και τους υπόλοιπους τοίχους ώστε να έρθουν σε ευθεία με τα αγκωνάρια. Τοποθετούσαν ξανά τ' αγκωνάρια στις γωνίες, τα ζύγιαζαν έδεναν τα ράμματα και έτσι συνεχίζονταν όλη δουλειά. Στις γωνίες συνήθιζαν να χτίζουν οι αρχιμάστοροι, το υπόλοιπο εξωτερικό έχτιζαν οι καλοίμαστόροι και στο εσωτερικό πολλές φορές έβαζαν τους μαθητευόμενους τους οποίους παράλληλα καθοδηγούσαν οι απ' έξω μαστόροι (φατσαδόροι). Η τεχνική που ακολουθούσαν να χτίζουν ήταν ισόδομη, δηλ. οριζόντιες ευθείες, οι πέτρες έπρεπε να πάταγαν τον κάτω αρμό και να μην τελειώνουν ποτέ στοίχιο σημείο, δηλαδή οπωσδήποτε να πάταγε σε δύο πέτρες.

Όταν έφταναν στις στάθμες δηλαδή εκεί που πάταγε το πάτωμα, το αλφάδιαζαν σε οριζόντια προβολή, το έφερναν ισοδρομή και τοποθετούσαν πάνω στον τοίχο οριζόντιες ξυλοδεσιές από ξυλεία δρυς. Έβαζαν ένα ξύλο δέκα πόντους μέσα από τον έξω τοίχο, άλλο ένα δέκα πόντους από το μέσα μέρος κατά το μήκος της οικοδομής και πάνω σε αυτά κάρφωναν εγκάρσια ξύλα, ανά 0,60 έως 0,70 πόντους. Οι ξυλοδεσιές είχαν πάχος 7x10 πόντους περίπου και πάταγαν πλάκα.

Στη συνέχεια έβαζαν τους ποταμούς κάτω από τις ξυλοδεσιές ενώ πάνω στις ξυλοδεσιέςκάρφωναν τα ψαλίδια του πατώματος. Όλα αυτά καρφώνονταν μεταξύ τους και έτσι έδεναν καιγίνονταν ένα στοιχείο που στηρίζονταν πάνω στο τοίχο ενώ παράλληλα στερέωνε και τον τοίχοκαθώς δεν μπορούσε να κινείται ούτε προς τα έξω ούτε προς τα μέσα. Τις σανίδες στα πατώματατις κάρφωναν στο τέλος αφού τελείωνε η στέγη και όλα τα κουφώματα. Να επισημάνουμε ότισήμερα οι ξυλοδεσιές έχουν αντικατασταθεί από οπλισμένο σενάζ, βάζοντας μία πέτρα έξω και μίαμέσα και το εσωτερικό γεμίζει με οπλισμένο μπετόν.

Τα παράθυρα και γενικά τα κουφώματα τα έφτιαχναν στενά και ψηλά. Γι' αυτό παρατηρούμεπολλές φορές και φεγγίτες. Ο σκοπός που το έκαναν αυτό ήταν για να μην δημιουργούνται μεγάλαανοίγματα και έπεφτε πολύ βάρος πάνω στα πρέκια καθώς τα φαρδιά ανοίγματα έκανα ζημιά στηλιθοδομή, οπότε και το απέφευγαν.Στις πέτρινες κατασκευές παρατηρούμε πολλά και στενά παράθυρα. Για παράδειγμα στη σάλαπου είναι περίπου 4,50x4,50 υπάρχουν δύο μπαλκονόπορτες και δύο παράθυρα στενά και ψηλά.

Στα σπίτια που είναι χτισμένα ως το 1910, τα οποία είναι και πιο προσεγμένα, οι κάσες τωνκουφωμάτων είναι ντυτές, κατασκευασμένες από ξύλο δρυς και είναι χωνευτές μέσα στο αγκωνάρικαι τις στερέωναν με σιδερένια τζινέτια από αγκωνάρι. Το μέσα μέρος του ανοίγματος ήτανμεγαλύτερο και η καμάρα ανέβαινε προς τα πάνω.

Στις μεγάλες δουλειές όπως εκκλησίες, σχολεία έχτιζαν με δύο λάσπες. Ξεκινούσαν απ' έξωπρος τα μέσα με 15 ως 20 πόντους καλής ποιότητας κορασάνι και συνέχιζαν προς το εσωτερικό μεχώμα και ασβέστι. Ήταν δύσκολο να βάζουν σε όλο τον όγκο κορασάνι γιατί κόστιζε πολύ. ΤοΓυμνάσιο Λαγκαδίων για παράδειγμα ήταν χτισμένο με δύο λάσπες.

Έχω παρατηρήσει σε όλα τα πέτρινα κτίρια, στο ξεκίνημα του έργου οι μαστόροι πρόσεχανπολύ το χτίσιμο, το στίβαζαν, το τζιβίκωναν δηλαδή γέμιζαν καλά το τοίχο με μικρότερες πέτρες, ενώ όσο ανέβαιναν προς τα πάνω χρησιμοποιούσαν λιγότερη λάσπη, έμεναν περισσότερο κενά καιαυτό γιατί δεν είχαν τα υλικά σε αφθονία. Ενδεικτικά για να βγει ο ασβέστης χρειάζονταν πέτρα,τον λεγόμενο ασβεστόλιθο, έπρεπε να κουβαλήσουν πολλά ξύλα, να ανάψουν καμίνι και μετά απόδέκα μέρες έφτιαχναν τον ασβέστη. Τον ασβέστη τον έσβηναν σε μεγάλους λάκκους με νερό αφούτον άφηνα 10 έως 15 μέρες να σβήσει εντελώς και μετά μπορούσαν να τον χρησιμοποιήσουν. Απόπαλιούς μαστόρους ακούμε πολλές φορές 'Αυτό το σπίτι έχει φάει δυο καμίνια ασβέστη, το άλλοτρία καμίνια, το άλλο τέσσερα'. Με αυτό το τρόπο μετρούσαν την αντοχή του σπιτιού.

Υπάρχουν πέτρινα σπίτια έως πέντε ορόφους μαζί με τα υπόγεια- κατώγια στα οποία έχωπαρατηρήσει ότι το φάρδος του τοίχου στα θεμέλια ξεκινάει από 105 πόντους. Στη πρώτη στάθμη,δηλαδή το πάτωμα, την εσωτερική πλευρά του τοίχου τη στένευαν στο σημείο που ήταν τα ψαλίδιατου πατώματος, δέκα πόντους και έτσι ο πρώτος όροφος χτίζονταν στενότερος, ο δεύτεροςαντίστοιχα άλλους δέκα πόντους στενότερος και συνέχιζαν έτσι ως το τελευταίο όροφο. Σταπερισσότερα σπίτια μεγάλα η μικρότερα ο τελευταίος όροφος συνηθίζεται να είναι 50 ως 60πόντους και όσο κατεβαίνουμε όροφο αυξάνει το πάχος κατά 10 πόντους.

Όταν έφταναν στη σκεπή αλφάδιαζαν τον τοίχο, τον έφερναν σε ισοδομή και στη συνέχειαήταν δουλειά του μαραγκού να βάλει τα αστραχόξυλα και την σκεπή. Η σκεπή έπρεπε νακατασκευαστεί άμεσα για να μην βρέχεται ο τοίχος.

Η μετάβαση στη νέο τρόπο χτισίματος

Οι καλές δουλειές και τα οργανωμένα συνεργία κράτησαν περίπου έως το 1910 καθώς από κει κιέπειτα φαίνεται η τέχνη του χτισίματος να αλλοιώνεται σιγά σιγά. Οι παράγοντες που συντέλεσαν τις αλλαγές είναι κυρίως τα νέα υλικά και οι τεχνολογίες που έμπαιναν στο χώρο

της οικοδομής. Βέβαια καθοριστικής σημασίας είναι και η αλλαγή στη νοοτροπία των εργαζόμενων στο χώρο αυτό.

Κατ' αρχάς το ψιλοπελέκι με το άπεργο σταμάτησε σταδιακά μέσα σε λίγα χρόνια, υπάρχουν κάποια δείγματα μέχρι το 1930, ενώ σταμάτησαν και τα ντυτά κουφώματα. Τα αγκωνάρια πλέον τα έσχιζαν στο σχιστήριο και είναι μεγάλα και άσπρα από μάρμαρο. Μετά το 1900 άρχισε να κάνει την εμφάνισή του το τσιμέντο, το μπετόν, τα σίδερα τα τούβλα, τα γαλλικά κεραμίδια και οι πρόκες που αντικατέστησαν τα γυφτόκαρφα.

Οι δουλειές επίσης δίνονταν σε εργολάβους ενώ οι συντεχνίες καταργούνταν σιγά σιγά και οι τελευταίες φαίνεται πως υπήρχαν ως το 1960. Στις δουλειές που αναλάμβαναν οι εργολάβοι οι σχέσεις μεταξύ των εργαζόμενων δεν ήταν οι ίδιες όπως παλιά. Συχνά οι εργολάβοι σκέφτονταν μόνο το κέρδος ενώ η ποιότητας της κατασκευής δεν είχε πρωταρχικό ρόλο. Οι εργαζόμενοι από την άλλη είχαν την αντίληψη ότι δουλεύουν για τον εργολάβο χωρίς οι ίδιοι να έχουν ιδιαίτερο κέρδος και γενικώς χάθηκε η συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα της δουλειάς.

Επιπλέον, παλιά όταν καλούσαν τον πρωτομάστορα για κάποια δουλειά, την συμφωνούσαν με τον πήχη, κανόνιζε τη μεταφορά της πέτρας, τον ασβέστη, το νερό τις σκαλωσιές. Επίσης έπρεπε να κανονίσει που θα μένουν οι εργαζόμενοι, που θα βόσκουν τα ζώα. Μέσα στη συμφωνία ήταν και το φαγητό τους καθώς πολλές φορές κανόνιζαν πόσα κιλά κρέας, λάδι, ψωμί, αλεύρι ή άλλα τρόφιμα θα τους έδιναν ενώ υπήρχαν και περιπτώσεις, όταν δούλευαν σε εκκλησίες ή δημόσια κτίρια που τους τάζαν οι χωριάτες.

Όλα αυτά όπως ήταν επόμενο άλλαξαν μέσα στα επόμενα χρόνια. Η δουλειά καθοριζόταν μόνο με χρήματα και όχι με ανταλλαγή, τα ζώα αντικαταστάθηκαν από αυτοκίνητα και άλλα μηχανήματα και το φαγητό των εργαζόμενων δεν συμπεριλαμβάνονταν στο έργο.

Σημερινοί Μαστόροι

Κατ' αρχάς να επισημάνουμε ότι είναι λίγοι σε όλη την Ελλάδα και οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν καλά τη δουλειά. Βρίσκονται παντού σε όλη την Ελλάδα και στη πλειοψηφία τους είναι αλλοδαποί, ενώ δεν έχουν μάθει τη δουλειά από μαστόρους και δεν έχουν δουλέψει σε οργανωμένα συνεργεία, είναι αυτοδίδακτοι, δεν κατάγονται από το ίδιο μέρος, δεν έχουν συγκεκριμένους κανόνες όπως παλιά και δεν μπορούν να μπου κανόνες με αυτή τη παρακμή που ζήσαμε. Σε αντίθεση με παλιά δεν συνηθίζουν να έχουν στέκι και δεν κατάγονται όλοι από το ίδιο μέρος, δεν τρώνε μαζί και δεν κοιμούνται πλησίον στο χώρο της δουλειάς.

Η δομή της δουλειάς δεν έχει και αυτή καμία σχέση με την παλιά ιδίως αν συμπεριλάβουμε και την νοοτροπία που επικράτησε τα τελευταία χρόνια να λειτουργεί ο κάθε ένας όπως θέλει ανεξάρτητα. Σήμερα όλες οι δουλειές είναι εργολαβία, εκτιμώνται με το τετραγωνικό μέτρο ή κατά αποκοπή ενώ ελάχιστες είναι αυτές που χτίζονται μόνο με πέτρα.

Το Υπουργείο Πολιτισμού κάνει αναστηλώσεις, άρση ετοιμόρροπων κτιρίων, ενισχύσεις λιθοδομών και ανακατασκευές γκρεμισμένων μνημείων. Γενικότερα αυτό που συναντάμε κυρίως σήμερα είναι οι αναπαλαιώσεις και οι ανακατασκευές μνημείων και αυτό που έχει επικρατήσει στις νέες οικοδομήσεις είναι η επένδυση κατά την οποία χτίζουν το κτίριο, είτε σπίτι ή εκκλησία με μπετόν και στη συνέχεια κάνουν εξωτερική επένδυση 15 έως 20 πόντους. Αυτό συστήνεται και από τους Μηχανικούς καθώς δεν εμπιστεύονται τους σημερινούς πετράδες.

Βέβαια υπάρχουν ακόμη κάποια ελάχιστα συνεργεία τα οποία δουλεύουν την πέτρα με τα χέρια. Οι πελεκάνοι είναι αυτοί που τη σπάνε με τη βαριά να 'αλαφρώσει', πελεκάνε τα αγκωνάρια με το βελόνι και το ματρακά. Ωστόσο δεν φτάνουν το επίπεδο των παλιών μαστόρων κυρίως στο ψιλοπελέκι, το άπεργο δεν το κάνουν καθόλου, πελεκάνε απλές πέτρες και κλειδιά για θόλους και καμάρες.

Το σημερινό κονίαμα είναι από τσιμεντόλασπη δηλαδή με άμμο, ασβέστη και τσιμέντο. Οι παλιές ξυλοδεσιές έχουν αντικατασταθεί με αφανή σενάζ πάνω από τα πρέκια, στις στάθμες και στοτελείωμα που πατάει η στέγη.